

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת ויצא

כוחה של וותרנות!

גיליון מס' 121 תשפ"א

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/פרשת ויצא

כוחה של וותרנות!

ר' אפרים סגל, הגבאי המיתולוגי של בית הכנסת, היה ניצול שואה, אוד מוצל מאש. באותן שנים איומות, כאשר עשן שחור היתמר בשמי אירופה והעלה עמו בסערה למעלה מ-6 מיליון יהודים, ניצל אפרים בדרך לא דרך, איש לא ידע איך וכיצד. הוא נותר שריד בודד מכל משפחתו, הוריו, אחיו ואחיותיו, שכולם הפכו לטרף בידי חיות האדם הנאצים. את זכרם שלא ימוש מליבו, הנציח אפרים הגבאי בחנוכיית בית הכנסת, חנוכיה בינונית בגודלה ומוזהבת בחלקה, שהציב על חלון בית הכנסת מדי שנה. מעולם לא שכח להציב בצמוד אליה את השלט המצמרר, בו מצויינים שמות הוריו, אחיו ואחיותיו, שכולם עלו בסערה השמימה, על קידוש ה', בשנות המלחמה האיומה. לאחר שהניח את החנוכיה, המתין בדריכות ובציפיה לרגע הגדול, בו יגש אל החנוכיה ויבעיר את השלהבות הקטנות, יעשה את אותה פעולה פשוטה לכאורה אך טעונה בהתרגשות ובגעגוע לבני משפחתו. חברי הקהילה ידעו כבר על התרגשותו הגוברת במעמד ההדלקה, וכמו ציפו מדי שנה בשנה לשמוע את קולו נישא ברמה בתחילת הברכה, ואז נשבר, נסדק, עוצר לרגע ומתבונן בשלט, כשלאחר רגע היה אזור עוז, מסיים את הברכה ומדליק בעיניים מצועפות בדמעות. באופן לא צפוי לחלוטין, התרחש באחת השנים מעשה אשר לא ייעשה. אחד ממתפללי בית הכנסת, שכנראה לא היה מודע למטעני הרגש האצורים בחנוכייתו של אפרים הגבאי, גמר אומר להנציח את אמו בתרומת חנוכיה לבית הכנסת. בערב חנוכה,

נכנס להיכל בית הכנסת, הסיט את חנוכייתו של אפרים הגבאי הצידה, והציב חנוכיה מפוארת משלו. בכך לא הסתפק האיש, אלא הטיב את הנרות יפה, והכיןם להדלקה, שהוא יבצע כמובן, בעוד שעות ספורות... לקראת עת הדלקת הנרות, החל רחש של הלם וחרדה בין המתפללים, שהחלו להתגודד ולדון על העוול הנורא שעשה האיש. עוד רגע חלף, האוירה נעשתה עכורה, וכמעט שבית הכנסת הפך למאכולת אש של מחלוקת וזעם. אך אפרים אזר עוז, ניגש ואמר באצילות: 'לא נורא, באמת לא נורא. החנוכיה שלו הרבה יותר יפה משלי, אתן לו להדליק... מלוותר אף פעם לא מפסידים, על בשרי למדתי זאת!' כולם עמדו והביטו בו בהלם, נרעשים מהויתור האצילי. הם ידעו מה משמעות החנוכיה עבורו, והופתעו לראות את הויתור הגדול. אלא שזה לא היה ויתורו היחיד – כך היה גם כששכנו ביקש לבנות מעליו, מקטין את שטח סוכתו ומותיר לו סוכה מיניאטורית לשימוש, כשאפרים מוותר לו בשמחה ומפטיר: **'מויתור לא מפסידים, זה יכול אפילו להציל חיים!'**

בפעם אחרת, כששוב ויתר על זכותו המגיעה לו ביושר, 'נוף' בו אחד מידידיו: 'אפרים, עליך ללמוד לעמוד על שלך! מדוע אתה כזה ותרן?! הרי אם לא תלמד לעמוד על זכויותיך, בסופו של דבר תהפוך למרמס, יביטו עליך כעל אדם מסכן! חבל שאתה נותן את הרושם התמים הזה, עליך ללמוד להתעקש יותר. למה להיות כזה ותרן תמיד?' – שאל הלה בפליאה. ואפרים, לא רק שלא השתכנע, אלא השיב כדרכו: **'מויתור לא מפסידים, ויתור יכול להציל חיים!'** וחשף לראשונה את נס הצלתו בימי האימה: בן 10 בלבד היה אפרים, כשכוחות הנאצים כבשו את דעברעצין, ויחד עם ההונגרים – שונאי ישראל, ריכזו את כל היהודים בגטו, בתנאי חיים קשים ובלתי נסבלים. את האבות הפרידו מהמשפחות מבעוד מועד, וכך נותרו בגטו האמהות והילדים לבדם, נאחזים זה בזה. לא הרבה זמן שהו

בגטו, כבר כעבור כמה שבועות, הגיעו רכבות משא ענקיות, להעביר באמצעותם את הנשים והילדים למשרפות אושוויץ... באותו יום נוראי, העירו החיילים ההונגרים את כל יהודי הגטו בשעת בוקר מוקדמת, ופקדו עליהם להגיע בזריזות לתחנת הרכבת. הם דחפו ובעטו, גידפו וזירזו, הדפו והיכו, עד שאחרון היהודים הגיע לתחנת הרכבת. כל היהודים החלו להידחף אל קרונות המשא שהועמסו עד להתפקע... אמו של אפרים, עמדה לצד חמשת עולליה, ונהדפה יחד עימם אל תוך קרון הרכבת, משגיחה עליהם בשבע עיניים, חוששת לעוזבם אפילו לרגע קצר. משפחתו של אפרים התמקמה בירכתי הקרון החמישי ברכבת, האם וחמשת הילדים עמדו מצונפים ודחוסים זה עם זה, כשעיניהם מלאות חרדה... ואז, נשמע מהרציף קול בכי מצמרר וקורע לב. ילדה קטנה עמדה שם, אמה ומשפחתה כבר שהו בתוך הקרון, אך היא נותרה בחוץ. ההונגרים הרשעים ניסו לדחוף אותה פנימה, אך הבינו כי הדבר לא יתכן, הקרון כבר דחוס ועמוס ואין בו מקום אפילו למחט. הילדה הקטנה נותרה בודדה על שפת הרציף, והחלה ממררת בבכי חסר מעצורים... קול בכיה הגיע לאוזניו של אפרים, וכהרף עין – החליט לוותר. הוא קיבל את רשות אמו למהלך, ומיד קפץ מהקרון, ונתן לאותה ילדה להידחף פנימה במקומו ולהתאחד עם משפחתה. 'אני כבר אמצא מקום בקרון אחר', זעק לאמו ברדתו מהרכבת, ומיהר לחפש בין הקרונות מקום להניח את כפות רגליו... אבל, יתר הקרונות כבר היו חתומים ונעולים, וההונגרים מיהרו לנעול את גם את הקרון ממנו יצא, והרכבת יצאה לדרכה, שועטת בואכה אושוויץ. אפרים בן העשר ויתר על מקומו, אך נותר בודד ועזוב, ילד אומלל שאפילו משפחתו אינה עמו... הוא הסתובב לאחור, וגילה כי נותר לבד, הכי לבד בעולם. הוא ויתר לאותה ילדה על מקומו, אך נותר ללא מכר וגואל, ילד עזוב ובודד בגטו ריק מאדם, כשרק הכוחות ההונגרים מפטרלים בו ובוזזים

מכל הבא ליד. באותם רגעים, חלפו בראשו הרהורי חרטה על הצעד שעשה: 'הרי נותרתי לבדי, לבסוף אפול כאן, מוטל לבד, גווע ברעב. מדוע ויתרתי על מקומי ברכבת, מדוע הסכמתי לרדת?' – סנט בעצמו שוב ושוב... אפרים נשנק מכאב, עיניו הצטעפו בדמעות: 'ברבות הימים, כמו שאתה מבין, הרכבת הגיעה לאושוויץ, ושם' – פרץ אפרים בבכי מר – 'הם כולם נהרגו, נשרפו... רק אני נותרתי חי, התגלגלתי מכאן לשם אך נותרתי בחיים! ואם אתה רואה אותי עכשיו חי וקיים' – הוסיף אפרים בקול נשנק מדמעות, 'אז אתה רואה עדות חיה לכך שבסופו של דבר – הויתור תמיד משתלם, תמיד משתלם. הויתור לא רק משתלם, הוא יכול להציל חיים!' – אמר אפרים והגביה את קולו, מקנח את דמעותיו הזולגות... 'כי אם לא הייתי מוותר אז לאותה ילדה אומללה – הייתי נכחד מהעולם יחד עם בני משפחתי, במשרפות אושוויץ. אך ויתרתי, ויתרתי...' – אמר שוב את מילת הקסם שהצילה את חייו, 'ונותרתי שריד בודד לבני משפחתי, ואף זכיתי להקים משפחה ולהנציחם!' סיפורו של אפרים הגבאי, המובא בספר 'האמנתי ואדברה', מלמד: הוותרן, לפעמים נראה חלוש אופי, אדם שלא עומד על שלו, לא מספיק אסרטיבי, לא יודע להתעקש. האמת הפוכה: הוותרן הוא כמו משקיע נבון, שמוכן לוותר עכשיו אך הוא בטוח שלאורך זמן זה ישתלם. לא תמיד יידע כיצד, אך הדבר בטוח: מויתור לא מפסידים, ויתור יכול להציל חיים! ההזדמנויות לוותר, צצות פעמים רבות לנגד עינינו. בשכן המבקש להרחיב את ביתו, במישהו שממהר לצידנו ואנו יכולים לתת לו זכות קדימה, אדם שלקח משהו ונראה לנו שאנחנו קודמים לו. נזכור כי הויתור הוא לא צעד של כישלון אלא צעד חכם ונבון, צעד של אהבת ישראל שבסופו של דבר גם ישתלם מאוד!

(הרב קובלסקי שליט"א)

*

בפרשת השבוע, מתואר כמעט בין השורות אחד הוויתורים הגדולים ביותר שהיו על פני האדמה מאז קום האנושות: הוויתור של רחל ללא להיות אשתו הראשונה, ואולי היחידה, של יעקב אבינו. רש"י מבאר, כי יעקב גילה את התרמית – שקיבל את לאה לאשה במקום את רחל, רק בבוקר. ולמה? וכי לא ידע יעקב שלבן הוא רשע ואי אפשר לסמוך עליו? וכי חשב יעקב שמילה של לבן זו מילה? לא ולא. יעקב ידע גם ידע עם מי יש לו עסק, ולפיכך, קבע מראש סימנים עם רחל, שתאמר לו אותם בלילה, וכך יודא שקיבל את אשתו הנכונה – רחל, בעבורה עבד שבע שנים. אלא שכשראתה רחל שמביאים ליעקב את לאה, חששה לכבוד אחותה שלא תתבזה, ומסרה לה את הסימנים. על מעשה זה זכתה אחר כך להיפקד בהולדת יוסף, וכפי שרש"י מפרש 'ויזכור אלקים את רחל' – זכר שמסרה את הסימנים לאחותה. על מנת להבין את מהות הוויתור, הבה נתבונן בתוצאה: אילו לא הייתה רחל מוותרת לאחותה – הרי יעקב לא היה נושא את לאה, כי לא חפץ בה מתחילה והייתה היא אישתו. זאת ועוד, הרי חז"ל אומרים שהכל ידעו ששתי בנות ללבן, הגדולה – לעשו, והקטנה – ליעקב. ומרגע שיעקב נשא את לאה, הרי הפכה רחל להיות המיועדת להיות בת זוגו של עשיו. ועם כל זאת, איזה ויתור אצילי: היא ויתרה על כך שאולי היא תיפול בגורלו של עשו, ובלבד שאחותה לא תתבזה! היה כדאי לה לאבד זכויות כה רבות, היה שווה עבודה להפסיד את זכות הנישואין ליעקב אבינו כדי לשמור על כבוד אחותה! אין פלא איפוא, כי בזכות זאת זכתה שה' פתח את רחמה, וזכתה להיות אם לשבטים הקדושים. אדם המסוגל לוותר כה הרבה רק כדי לשמור על כבוד זולתו – זוכה שפותחים עבורו שערי שמים.

*

מהו שיא הוויתור?

בהמשך הפרשה: רחל לא זכתה לילדים משלה, והיא מבחינה שראובן, בנה הבכור של לאה אחותה, הביא לאמו דודאים מהשדה. בידעה שהדודאים מהווים סגולה לחשוכי בנים, מבקשת היא לקבל חלק מהם. בתגובה לכך מתריסה לאה כלפיה: "המעט קחתך את אישי, ולקחת גם את דודאי בני?", כלומר, וכי לא די שלקחת בזמנו את בעלי ממני, ועתה רצונך לקחת גם את דודאי בני? דבריה של לאה מעוררים תמיהה: האם רחל היא זו שלקחה את בעלה של לאה? והרי ללא הסימנים שמסרה לה רחל לפני נישואיה, לא הייתה לאה נישאת ליעקב? ואם כן, כיצד טוענת עתה לאה שרחל היא זו שלקחה ממנה את בעלה? והרי כולם ידעו כי "הגדולה לגדול והקטנה לקטן", כלומר, לאה האחות הגדולה תינשא לעשיו ורחל היא העתידה להינשא ליעקב. למרבה הפלא מקבלת רחל את הטענה ועונה ללאה: את צודקת בטענתך, ולכן בתמורה לדודאים יבוא יעקב לאלהך. מדוע לא העמידה רחל את אחותה לאה על טעותה? כיצד היא מסכימה לטענה שהיא זו שלקחה את בעלה, בשעה שההיפך הוא הנכון? והרי לאה היא זו שנישאה למי שהיה מיועד לה, לרחל? כדי להסביר את התמיהות עלינו להתבונן על העניין כולו כיחידה אחת: מן היום שבו פגשה רחל את יעקב, הבורח מארץ כנען, השתנו חייה. ממד חדש נוסף להם. קשר קדוש ועמוק נרקם בין השניים, והם יעדו את עצמם בנפשם, איש לרעהו. כה גדולה הייתה שאיפה זו, עד כי היה יעקב מוכן להקריב רבות, ובלבד שיזכה לשאתה לאשה. ואכן, כשפנה אליו לבן, אבי רחל, ושאלו למשכורתו תמורת העבודה בביתו, השיב יעקב ללא היסוס: "אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה". שבע שנים היה זוג זה מוכן להקריב מחייו, כדי שיזכה להקים לבסוף בית משותף. היו אלו שבע שנות ציפיה דרוכה לרחל ושבע שנות עבודה מפרכת ליעקב. אולם,

בעוד על יעקב עברו שנים אלו בנקל ובמהירות, כפי שנאמר: "ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה", העיב ענן הדאגה, החרדה ואי הוודאות על רחל. יעקב – לבו טוב עליו. טרם הכיר את נפתולי לבו של חותנו לעתיד. אך רחל חשה בפועל בתעלולי עורמתו, ולכן, גם הזהירה את יעקב כי אביה הינו רמאי, והוא עלול לרמותו בכל צעד ושעל. כדי להבטיח שאמנם רחל היא זו שתנישא לו, נתן לה יעקב סימנים. הם היו הלכות חלה, נידה והדלקת הנר, יסודות הבית היהודי. ואם בשעת החופה לא תדע לומר את הסימנים, יבין שאין היא רחל. כעבור שבע שנים מבינה רחל שאביה מתכוון להכניס את לאה אחותה לחופה במקומה. היא גם חוששת לביזיון הגדול שעומד ליפול בגורלה של לאה, שכן כאשר יבחין יעקב שאין היא מכירה את הסימנים, הוא יבטל את הנישואין. ברגע הקשה והעצוב בחייה עמדה רחל בניסיון. כשראתה כי אחותה היא זו שעתידה להינשא ליעקב, היא הוכיחה שכבוד הדולת הינו קניין מהותי בנפשה האצילית. היא ויתרה על שאיפתה האישית להינשא ליעקב, ובלבד שלא תיכלם אחותה כשיגלה יעקב את התרמית. היא גייסה את כל כוחות הנפש בקרבה, שתקה ומסרה לה את הסימנים. אמרה לה: "לאה אחותי, הן עומדת להינשא ליעקב, אני רוצה ללמד אותך הלכות שעליך לדעת אותן בטרם תקימי בית יהודי! הלכות אלו הן יסודות הבית היהודי". היא גילתה לה את הסימנים באופן שלא לא חשה כלל שהיא מגלה לה את סודה הגדול. ואמנם, לאה לא ידעה מעולם, שהיו אלו הסימנים המוסכמים בין יעקב לרחל. היא נישאה ליעקב בתום לב, ולא סברה שהיא "תופסת" את מקום אחותה. מסיבה זו טוענת עתה לאה לרחל, שהיא זו שלקחה את בעלה, כלומר, שהיא השניה שנישאה לו. בעוד שהאמת היא שהיא עצמה נישאה לו במקומה. לנוכח טענתה של לאה משיבה רחל: 'הן צודקת!' בכך היא הגיעה לשיא הווייתור! היא כלל אינה חושבת על עצמה, אלא

מקדישה את כל מחשבותיה לזולתה! ובזאת מתגלה עיקר גדולתה של רחל, כי כידוע, אנשים רבים יכולים לוותר או להקריב כאשר מקבל הטובה יודע על ההקרבה ומעריך זאת. אך רחל ויתרה ויתור מסוג אחר, במטרה שלא להשפיל את לאה, ונתנה לה את ההרגשה שהדבר מגיע לה כדין. ואפילו לאחר שאמרה לה לאה "המעט קחתך את אישי", גם אז לא העמידה אותה רחל על טעותה. ומצאנו שהתורה מצווה לחקות מידה זו ככל הניתן, ולפחות לא להתגאות בחסד, ולהצניענו. כך כותב רבינו בחיי, בביאורו לפסוק "לא תפאר אחריך" (דברים כ"ד, כ): "אל תתפאר על העניים אם אתה מיטיב להם... והעניין, לפי שראוי לאדם שיעשה חסד ושלא יפרסמו, וכעניין שכתוב (משלי כ', ו) 'רוב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא', ביאור הכתוב, רוב בני אדם כל אחד מהם יכריז החסד והטובה שעושה ולא יכסה אותה, אבל איש אמונים שיעשה חסד ולא יפרסמו אלא שיכסנו, מי ימצא".

*

בזכות השתיקה והוויתור נזכה לגאולה!

בזכות שתיקתה זו זכתה רחל לילדים. לאחר שהצדיקה את טענת לאה, נאמרה: "ויזכור אלוקים את רחל... ויפתח את רחמה" ורש"י פירש: "זכר לה שמסרה סימניה לאחותה". וצריך להבין: והרי את הסימנים מסרה רחל כבר לפני שנים, מדוע רק עתה זכר לה הקב"ה זאת? לאור האמור ההסבר הוא כך: אמנם מסירת הסימנים היה מעשה גדול, אולם עתה, כאשר רחל שומעת את המילים הקשות: "המעט קחתך את אישי", מפי אחותה, והיא מצדיקה אותה, הצדקה זו היא מעשה עצום עוד יותר. בזכות שתיקתה וצניעותה היא זכתה לילדים.

*

חינוך לויתור

כאשר הורים מנסים לחנך ילד להתחלק עם שאר הילדים בממתקים ובמשחקים – הדרך היחידה שבאמצעותה ניתן יהיה לחנך ילד לויתור, כרוכה בצורך וביכולת להחדיר לילד את הערך הנעלה של הויתור, ולהביאו לידי כך שירצה לעבוד על עצמו. אם ישקיעו ההורים בחינוך, כשיחדירו בין כתלי הבית את ערך הויתור כערך נעלה, ויציגו בפני הילדים סיפורי ומאמרי חז"ל, סיפורי צדיקים ואנשי מעלה, עובדות ומסקנות במעלתו של זה המבין גם לצרכי זולתו ומוותר להם על חלקם, ירכשו הילדים הבנה בצורך החיוני לחיים להצטייד בהליכות אלו, וכאמור, אף יהיו מוכנים להשקיע כוחות כדי לזכות במעלה נעלה זו. כשילד יראה שהוריו משבחים אותו על שוויתר, הוא יבין כי הם מכירים בערכיות של התנהגותו וישמח לנהוג בדרך דומה בפעם אחרת. לא נדיר יהיה, שילד שתוכיחו אנוכית יפנה להוריו ויבקש יחד עמם לטכס עצה, הכיצד ניתן להכניע את נטייתו הטבעית, בכדי שגם הוא יזכה להימנות על הנעלים בבני אדם. ובמידה שהוא מבין את נחיצות המטרה – הרי שחיפוש העצות, יהיה מכוון בדיוק למטרה המשותפת להורים ולילדים. מנגד, אם ישתמשו ההורים בדרכי כפיה ודיכוי, יצעקו על הילד ויביישו, או יסטרו לו כשיכבש תחת ידיו משחק שנועד לכולם – לא יצליחו להביא את הילד להכרה בנחיצות המטרה! הוא אמנם יכנע תחת הלחץ ויעשה את אשר ידרש, אך פנימיותו תישאר אגואיסטית ואנוכית כשהייתה, אם לא גרועה יותר. והיא עתידה להתגלות במלוא כיעורה, כאשר

יגדל ויהיה ברשות עצמו. (הרב אהרן פרידמן שליט"א)

*

לסיום:

על מפתן ביתו של הגאון רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל, עמד אורח מכובד ובפיו שאלה לא שגרתית. היה זה הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל שהגיע וסיפר, כי הוצע לו למלא את מקומו של מגיד שיעור ומרביץ תורה נודע, אשר ייעדר לתקופת מה. אלא שהוא חושש ששומעי שיעוריו של אותו מרביץ תורה ייהנו יותר משיעוריו שלו, ושוב לא ירצו שרובם הקבוע ישוב למשרתו... רבי יחזקאל שמע את השאלה, והבחין בתעצומות הנפש של שואלה. מחד גיסא – מה יכול להיות יותר טוב מלמלא מקום בהרבצת תורה, ואולי יותר מכך – יתכן שהדבר יהפוך למשרה קבועה! מאידך גיסא – מה יהא על מעמדו של הרב הקבוע? ובכן, האם ניתן לדרוש מרבי שלום לוותר על מילוי המקום עקב החשש למשרתו של הרב הקבוע? ואז השיבו רבי יחזקאל דברים נוקבים, שכדאי שיעמדו לנגד עינינו תמיד: 'מקובלני איש מפי איש עד אליהו הנביא זכור לטוב', אמר רבי יחזקאל במילים חדות וברורות, 'שמוטב שבית המקדש לא ייבנה אם יש חשש כי אדם ייפגע, ייעלב או יתבייש, כתוצאה מזה. מטרה עילאית ככל שתהיה לא מקדשת את האמצעים, אם הם כרוכים בחשש פגיעה או עלבון ביהודי אחר!' רבי שלום שמע את הדברים הברורים, והודיע כי הוא נמנע מלקבל את המשרה. סיפור זה, מעלה מסר בוחק וברור: גם כשעוסקים במטרה רוחנית, גם שפועלים למען משימה חיובית, יש לבדוק היטב אם איש לא נפגע, יש לוודא שלא יוצאת תקלה פוגעת מתחת ידינו! (מתוך הספר אדרבה)

שבת שלום!

העלון יוצא לאור
בסיוע תלמוד תורה
"נצח ישראל" בית שמש

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com